

ODRŽIVOST SINJSKE ALKE - OČUVANJE AUTENTIČNOSTI I TRADICIONALNIH PRAVILA

Krešimir Vidačić, Anamarija Kanisek

Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Sažetak

Sinjska alka viteška je igra koja se održava u gradu Sinju u Hrvatskoj u spomen na pobjedu nad Osmanlijama 1715. godine. Održava se svake godine u kolovozu, a natječu se konjanici – alkari – koji kopljem, u punom trku, pokušavaju pogoditi središte željeznog kruga, nazvanog alka. Natjecanje predstavlja simbol junaštva, tradicije i kulturnog identiteta lokalne zajednice. Sinjska alka uvrštena je na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva, čime je potvrđena njezina univerzalna vrijednost i važnost očuvanja kroz prijenos znanja i vještina između generacija. Održivost ove tradicije ostvaruje se očuvanjem autentičnih pravila te aktivnim uključivanjem lokalne zajednice, osobito mladih. Suradnjom Viteškog alkarskog društva Sinj s kulturnim i obrazovnim institucijama potiče se svijest o zaštiti nematerijalne kulturne baštine, a manifestacija pridonosi i razvoju lokalne zajednice i turizma. Sadržaji povezani sa Sinjskom alkom mogu se povezati s međupredmetnom temom Održivi razvoj u nižim razredima osnovne škole. Učenici kroz upoznavanje kulturne baštine razvijaju osjećaj pripadnosti, odgovornosti prema zajednici i razumijevanje važnosti očuvanja tradicije kao dijela održivog razvoja. Nastavne aktivnosti usmjerene su na istraživanje običaja, međugeneracijski prijenos znanja i ulogu zajednice u očuvanju kulturnog identiteta. Cilj rada je prikazati Sinjsku alku i njezinu vrijednost kao nematerijalne kulturne baštine analizom dostupne znanstvene i stručne literature.

Ključne riječi: *Sinjska alka, Sinj, nematerijalna kulturna baština, međupredmetna tema održivi razvoj, djeca mlađe školske dobi*

Uvod

Nematerijalna kulturna baština obuhvaća običaje, predstave, izraze, znanja i vještine koje zajednice, grupe i, u nekim slučajevima, pojedinci prepoznaju kao dio svoje

kulturne baštine. Ova vrsta baštine prenosi se s generacije na generaciju te se neprestano obnavlja pod utjecajem okoline i povijesnih okolnosti. Primjeri nematerijalne kulturne baštine uključuju usmene tradicije, izvedbene umjetnosti, društvene prakse, rituale, festivale, znanja i prakse vezane uz prirodu te tradicijske obrtničke vještine. Održavanje nematerijalne kulturne baštine ključan je aspekt njezine održivosti. Održivost podrazumijeva očuvanje, zaštitu i promociju ove baštine na način koji omogućava njezin nastavak i razvoj u suvremenom kontekstu, bez narušavanja njezine autentičnosti (Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2018). Sinjska alka je tradicionalna viteška igra s konjima koja se održava svake godine u Sinju, malom gradu u Dalmaciji, u Republici Hrvatskoj. Ova manifestacija ima povijesne korijene koji sežu sve do 1715. godine kada su Sinjani obranili svoj grad od turske vojske. Glavni je događaj manifestacije natjecanje u kojem konjanik, nazvan alkar, pokušava kopljem pogoditi mali željezni obruč (alku) koji je postavljen na konopac visoko iznad trkališta (Statut Viteškog alkarskog društva Sinj, 2018). Natjecatelji prolaze kroz tri kruga, a svaki se krug boduje. Pobjednik postaje slavodobitnik i to je najveća počast koja se može postići. Alka se održava 15. kolovoza, na blagdan Velike Gospe, te tada Sinj privlači tisuće gledatelja, okupljajući tisuće ljudi iz cijele zemlje i svijeta. Taj je događaj popraćen folklorom, tradicionalnom glazbom i hranom čime se stvara prilika za proslavu i druženje (Statut Viteškog alkarskog društva Sinj, 2018: 14-15). Ta tradicija traje više od tri stoljeća, čuvajući tako kulturnu baštinu i identitet Sinja. Sinjska alka nije samo sportsko natjecanje, već i simbol hrabrosti, tradicije, zajedništva i nacionalnog jedinstva što je čini jednim od najvažnijih događaja u hrvatskoj kulturi i povijesti.

Metodologija rada

Metodologija ovog rada temelji se na kvalitativnoj analizi dostupne znanstvene i stručne literature o Sinjskoj alki kao nematerijalnoj kulturnoj baštini, s naglaskom na njezinu povijest, organizaciju i održivost. Korištena je deskriptivna kvalitativna metoda kroz narativnu sintezu literature, koja omogućuje prikaz ključnih elemenata Sinjske alke (povijest, sudionici, pravila) bez empirijskog prikupljanja podataka. Analiza je provedena u razdoblju od lipnja do srpnja 2024. fokusirajući se na izvore objavljene od 2000. nadalje, kako bi se obuhvatili suvremeni pristupi očuvanju baštine. Pretragom su obuhvaćene akademske baze (Hrčak, Google Scholar, Semantic Scholar, ERIC) i institucionalni dokumenti koristeći ključne riječi: "Sinjska alka", "nematerijalna kulturna baština", "održivi razvoj", "UNESCO". Izabrani su samo relevantni izvori na hrvatskom i engleskom jeziku s izravnom poveznicom na Sinjsku alku i njezinu održivost, isključujući neznanstvene ili promotivne materijale bez analitičke dubine.

Nematerijalna kulturna baština i održivost

Baština u širem smislu uključuje prirodno i kulturno nasljeđe koje je rezultat čovjekovog djelovanja, njegovih vještina i znanja kroz određeno vrijeme. Kulturna baština, predstavlja cjelokopnu vrijednost određenog područja, uključujući materijalna i nematerijalna dobra. Materijalna dobra obuhvaćaju kulturna, znanstvena i povijesna postignuća čovječanstva. Pored toga, kulturna baština uključuje i sve nematerijalne aspekte ljudske kreativnosti (Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2018).

Nematerijalna kulturna baština, prema definiciji, obuhvaća vjerovanja, običaje, vještine, znanja, i izraze duhovnog stvaralaštva koji se prenose predajom, a pojedinci, grupe ili društva prepoznaju ih kao dio svoje baštine (Carek, 2004). U nematerijalnu kulturnu baštinu ubraja se folklorno stvaralaštvo iz područja glazbe, igara, mitologije, običaja, obreda, plesa, predaje i dr. Isto tako, ovdje pripada Sinjska alka, viteška igra stara više od 300 godina. Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske ističe da je kulturna baština, materijalna i nematerijalna, zajedničko bogatstvo čovječanstva s jedinstvenom vrijednošću, ključna za definiranje kulturnog identiteta. Ministarstvo uvodi mjere za očuvanje baštine, uključujući prepoznavanje, dokumentiranje, zaštitu, održavanje, istraživanje, unapređenje i korištenje kulturnih dobara. Kulturnu baštinu čine nepokretna i pokretna kulturna dobra (Ministarstvo kulture i medija Republike Hrvatske, 2018). Materijalna i nematerijalna kulturna baština su vrijednosti čovječanstva s jedinstvenim svojstvima i raznolikošću. Očuvanje ovog nasljeđa je ključno za održavanje kulturnog identiteta i zahtijeva brojne strategije, uključujući definiranje, evidentiranje, istraživanje, ispitivanje i vrednovanje (Blažeković, 2023). Autori Hrovatin (2012), Carek (2004) i Blažeković (2023) navode da je United Nations Educational and Scientific Cultural Organization (UNESCO) posebno tijelo Ujedinjenih naroda kojem je cilj poticanje međunarodne suradnje na područjima obrazovanja i znanosti. Glavna zadaća je očuvanje i zaštita kulturne i prirodne baštine čovječanstva. UNESCO ima ključnu ulogu u promociji multikulturalnosti, pismenosti te zaštiti slobode medija. Konvencija za zaštitu svjetske baštine usvojena je 1972. godine. Od tada do danas, kroz nekih pedesetak godina, različitim tiskovinama i programima te međunarodnim instrumentima, UNESCO promiče i podupire nematerijalnu baštinu. Na UNESCO-ovom popisu nematerijalne kulturne baštine Republika Hrvatska upisala je više od 160 nematerijalnih kulturnih dobara, uključujući i Sinjsku alku. U Hrvatskoj postoji popis nematerijalne kulturne baštine. Nastao je 2004. godine i naziva se Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Prva kulturna dobra koja su upisana na popis obuhvaćala su različite vrste čipkarstva. Nakon toga krenulo je intenzivnije popisivanje kulturnih dobara (Hrovatin, 2012). Sinjska alka na popis je uvrštena 16. studenoga 2010. na sjednici u Nairobiju gdje je međunarodni odbor UNESCO-a donio

odluku da je viteška igra službeno priznata od strane najstručnije organizacije koja promovira kulturne vrijednosti (Nikičić i Berbić Kolar, 2021).

Održivost nematerijalne kulturne baštine

Kulturnu baštinu potrebno je očuvati i prenositi s generacije na generaciju. Upisivanje na popise kulturne baštine pokazalo se korisnim jer se na taj način započinju ili nastavljaju projekti očuvanja kulturne baštine. U Republici Hrvatskoj postoji Zakon o zaštiti i očuvanju kulturnih dobara. Zakon obvezuje nositelje kulturnog dobra na čuvanje zapisa o kulturnim dobrima u izvornim sredinama i prenositi ih u druge sredine. Tako primjerice mjere očuvanja mogu biti: osiguranje njihove održivosti kroz edukaciju, identifikaciju, promociju te prenošenje znanja putem formalnog i neformalnog obrazovanja. Također, obuhvaćaju revitalizaciju, stručno i znanstveno vrednovanje, daljnja istraživanja, senzibilizaciju javnosti i druge aktivnosti (Hrovatin, 2012). Kulturna baština vrlo je važna za lokalnu zajednicu, a u širem smislu i za cijeli narod. Prema Blažeković (2023), potrebno je fizički zaštititi kulturno dobro, odnosno dostupnu građu digitalizirati, kako bi postala dostupna svima kojima je kulturna baština predmet zanimanja, a poglavito djeci i mladima. Kulturnu baštinu može se zaštititi i obrazovanjem. Kako navodi Carek (2004) dokumentiranje tradicijskog znanja ne znači nužno i njegovo prenošenje na druge ljude, osim kada se radi o jednostavnijim znanjima ili izradi manje složenih predmeta. Zbog toga je za prenošenje tradicijskih znanja i vještina važno da se ono odvija izravno, od osobe do osobe. Još jedan od načina zaštite kulturne baštine poticanje je znanstvenih istraživanja onih dijelova baštine koji su slabije istraženi ili su još uvijek neistraženi. Etnolozi mogu doprinijeti očuvanju tradicijskih znanja i vještina u suvremenom kontekstu kroz različite aktivnosti. To uključuje organiziranje planirane turističke ponude, izradu suvenira i održavanje radionica za različite grupe ljudi. Također, mogu pružiti podršku u pripremi prijava za nematerijalna kulturna dobra na razne natječeaje i potpore te pomoći u uspostavljanju međunarodnih suradnji i sličnim aktivnostima (Carek, 2004). Na sastanku Ujedinjenih naroda u Parizu 2015. godine prihvaćena je Agenda za održivi razvoj 2030. u kojoj je doneseno 17 ciljeva održivog razvoja. Garašić i suradnice (2023) navode kako se održivi razvoj sastoji od tri komponente (ekološka, ekonomska i socijalna komponenta), no (James i sur, 2015; Scerri i James, 2010) preoblikovali su tu podjelu i proširili ju na četiri domene: ekologija, gospodarstvo, politika i kultura. Kao razlog tome navode da bi kulturna raznolikost trebala biti ključni element u strategijama održivog razvoja. Između ostalog, opisuju kako kultura ne predstavlja samo nasljeđe nekog naroda, već neosporno utječe i na oblikovanje javnih politika te njihovu provedbu. Danas je, više nego

ikada, zbog sukoba i nejednakosti u društvu i globalizacije važno osigurati zaštitu i promovirati kulturnu raznolikost jamčeći tako pluralizam i poštovanje temeljnih ljudskih prava. Usvajanjem 17 ciljeva održivog razvoja, kako navode Garašić i suradnice (2023), kultura osigurava sve važnije mjesto u području obrazovanja, programima za nacionalni razvoj, socijalnu uključenost, javne politike i gospodarski razvoj. No, kako bi se postigli ciljevi održivog razvoja, kulturne i javne politike bi trebale uključivati veći broj sudionika, dok bi države trebale jamčiti osnovna ljudska prava i surađivati, kako s lokalnim vlastima, civilnim društvom i privatnim sektorom, tako i s regionalnim i međunarodnim organizacijama. Također, iste autorice navode da je potrebno zajedničko djelovanje svih komponenti održivog razvoja, tj. održiva funkcionalnost ekosustava i resursa, života i zdravlja što raznolikijeg živog svijeta i društva i gospodarstva u cjelini za rješavanje svih izazova. Turizam u mnogim zemljama, uključujući i Republiku Hrvatsku, može značajno doprinijeti ekonomskom razvoju. U tom trajnom nastojanju, ključni zadatak trebao bi biti iskorištavanje izvora kulturne baštine koji su se razvijali na teritoriju današnje Hrvatske kroz stoljeća. Istovremeno, razvoj visokokvalitetnog turizma doprinosi jačanju nacionalnog kulturnog identiteta koji je ključan za pravilno valoriziranje potencijala kulturne baštine u turističke svrhe. Valorizacija kulturne baštine kao sredstva za razvoj nacionalnog turizma naglašava važnost prihvaćanja povijesti kao nacionalnog doprinosa općim kulturnim vrijednostima (Gredičak, 2014). U stručnoj literaturi sve se češće susreće termin „kulturni turizam“. Tim terminom opisuje se potencijalne i stvarne korisnike turističke ponude koji žele doživjeti autentičnost prepoznatog povijesnog ambijenta. Važno je napomenuti kako se tim terminom ne želi stvoriti prolazni trend, već se ističe kao trajan i specifičan izvor za iskorištavanje kulturnog i društvenog naslijeđa u svrhu razvoja turizma i ekonomskog napretka (Gredičak, 2009). Suživot kulturne baštine i turističke ponude skladno se uklapa u koncept održivog razvoja. Poput prirodne baštine, kulturna je baština osjetljiva na neprikladno korištenje i održavanje. Lokalno stanovništvo često doživljava objekte kulturne baštine kao nešto prirodno, dio svakodnevnog života, budući da su ti objekti izgrađeni od strane njihovih predaka i na osnovu logičnog prostornog planiranja. Osjetljivost održavanja i korištenja objekata kulturne baštine utječe na narodno bogatstvo i svakodnevni život lokalnog stanovništva. Iako je potreba za racionalnim korištenjem opravdana, često dolazi do nesporazuma oko iskorištavanja tih objekata. Stoga je važno naglasiti ozbiljnost i odgovornost pri kreiranju strategija koje će osigurati zaštitu kulturne baštine, dok se istovremeno koristi kao temelj za ekonomski razvoj (Gredičak, 2009).

Povijest sinjske alke

Točna godina početka trčanja Sinjske alke još nije utvrđena, no smatra se da je prva održana između 1715. i 1718. godine (Dalbello, 2021). Neki autori tvrde da se nije mogla održati odmah nakon velike pobjede Sinjana nad Osmanlijama 1715. godine, već nešto kasnije, između 1715. i 1718. godine.

Ipak, Viteško alkarsko društvo Sinj računa početak odigravanja od 1715. godine jer su, nakon promjena granica na Sinjskom polju sklapanjem mira u Srijemskim Karlovcima 1699. godine, Osmanlije krenule u juriš na Sinj. Malobrojni branitelji Sinja su u noći između 14. i 15. kolovoza, na dan Velike Gospe, uspjeli pobijediti Osmanlije. Taj se događaj smatra prvom odigranom Sinjskom alkom (Bekavac, 2015; Grad Sinj, povijest grada Sinja, 2016). Također, (Dalbello, 2021) ističe da najstariji zapis o Sinjskoj alki datira iz 1798. godine. Te je godine Komadantu Sinja, kolunelu Jakovu Grabovcu, austrijski komesar grof Rajmund Thurn iz Zadra uputio dokument. U dokumentu se navodi kako se dvorska komisija u potpunosti složila i odobrila nastavak održavanja alke u Sinjskoj krajini na posljednji dan karnevala kao što je bio ustaljen do tada. Postoje i drugačiji nalazi koji pokazuju da najstarije pisano svjedočanstvo o alki datira iz 1784. godine (Vukušić, 2007). Tada su alkari uputili molbu vlastima da dobiju sredstva kako bi mogli održati natjecanje. Sve do 1818. godine alkari su se borili za osiguravanje sredstava potrebnih za održavanje alke, redovito upućujući molbe vlastima kako bi dobili financijsku podršku za organizaciju natjecanja. Te je godine, navodi (Dalbello, 2021), riješen problem financiranja alke. Car Franjo I. posjetio je Sinj i odlučio svake godine izdvajati sredstva za održavanje alke. Sinjska alka 1820. godine, u znak zahvalnosti, održana je na dan careva rođendana. S tim događajem organizacija alkarskih svečanosti došla je do prekretnice. Nakon što ju je vlast prihvatila i počela financirati, Sinjska alka prestala je biti marginalizirana i borila se za opstanak pa su natjecanja postala svečanija i organiziranija. Kao izraz zahvalnosti, Viteško alkarsko društvo dodjeljivalo je članstvo u počasnoj sekciji društva odabranim političkim osobama. Kroz povijest je očuvana ova dobra praksa. Vođe država u kojima se alka održavala podržavali su je i sufinancirali njeno održavanje. Takva situacija održava se i danas kada Sinjsku alku podržava i Vlada Republike Hrvatske.

Organizacija alke i alkarskih svečanosti

Za potrebe ovoga rada bit će prikazani najzapaženiji sudionici kao što su Vojvoda, Alajčauš i Alkar te će biti prikazano kako izgleda natjecanje i kako izgleda oprema navedenih sudionika. U prethodnoj rečenici nazivi sudionika napisani su velikim slovom

prema literaturi i časti koju taj naziv nosi. Dalje u tekstu pišu se malim slovom prema pravopisu hrvatskoga jezika. Prvi Statut Sinjske alke datira iz 1833. godine. Tada je skupina alkara, zajedno s alajčaušem i vojvodom na čelu, sastavila dokument kojim se reguliraju pravila po kojima se igra organizira i izvodi (Vukušić, 2013; Bekavac, 2015). Iako tada nije službeno postojala udruga ili zajednica, kao Viteško alkarsko društvo danas, statut se smatra temeljnim dokumentom čija se pravila i danas poštuju. Viteško alkarsko društvo Sinj je na sjednici 19. prosinca 1992. godine donijelo Pravila o Alki, kako bi se sačuvala tradicija, stari običaji, oružje, oprema i ukrasi koji su ostali pod Sinjem. Prema tim pravilima: „ALKA je viteško natjecanje alkara u kojemu alkari jašu i na konjima gađaju kopljem alku. ALKA se održava jedanput godišnje, u nedjelju u prvoj trećini kolovoza, tako da se Bara i Čoja održe u tom mjesecu.“ (Pravila o Alki, 1992). Sama meta, odnosno alka, sastoji se od dva obruča koji imaju zajedničko središte i napravljeni su od kovanog željeza. Dva koncentrična obruča povezana su trima kracima koji idu od jednog do drugog obruča. Veći je obruč (slika 1.) promjera 131,7 mm, onaj manji 35,1 mm, a kraci dijele prostor između obruča na tri jednaka djela. Visina od zemlje do sredine alke je 332 cm (Pravila o Alki, 1992).

Prema Pravilima o Alki i Statutu Viteškog alkarskog društva Sinj sudjelovati u natjecanju imaju pravo samo članovi Viteškog alkarskog društva, no moraju ispunjavati određene uvjete (ovo su samo neki od uvjeta):

- „Moraju biti hrvatske narodnosti i uživati ugled u svojoj sredini, Alkarskom društvu i Cetinskoj krajini,
- da su djelatni u Viteškom alkarskom društvu (VAD-u) i drugim društvenim organizacijama,
- da podrobno poznaju Statut i pravila VAD-a te da odgovorno ispunjavaju obveze člana VAD-a, - da njeguju, čuvaju i na mlade prenose tradicije i vrline Sinjske alke, i da dolično predstavljaju i čuvaju njezin ugled, - da su ovladali znanjima i vještina nama nužnim za odgovarajuće dužnosti u Alki i da ih stalno unapređuju, čuvaju i razvijaju.“ (Pravila o Alki, 1992: 9)

Prema Pravilima o Alki, Alka se može održavati samo u Sinju i to na trkalištu zvanom Alkarsko trkalište. Alkari svoj trk na konju kreću od Biljega, tj. oznake koja je trajno utvrđena i odakle se mjeri vrijeme trke, a oznaka se nalazi kod spomenika Alkaru. Zatim trče prema alki koja je postavljena na konopac rastegnut između dvaju stupova i visi u blagom luku iznad trkališta. Dolaskom do alke gađaju je drvenim kopljem koje na vrhu ima željezni šiljak. Zgoditci se mjere u puntima, tako da pogodak u mali obruč donosi tri punta, tj. „u sridu“, pogodak u gornji razdjel donosi dva punta, a pogodak u ostala dva razdjela donosi jedan punat (Pravila o Alki, 1992). Svaki pogodak „u sridu“ je viteška uspješnost da se nadvlada neprijatelj a „mačkule“ (mali topovi) na gradu to

slave i objavljuju kao najavu konačne pobjede (Vučić, 1998). Ako alkar promaši alku, to je pogodak „uništa!“. Natjecanje se odvija u tri trke. U svakoj trci alkar ima pravo jednom trčati i gađati alku. Slavodobitnik je onaj natjecatelj koji osvoji najviše punata. Ukoliko dva ili više alkara imaju isto punata, slijedi pripetavanje dok jedan od njih ne osvoji najveći broj punata. Slavodobitnika proglašava vojvoda nakon čega slijedi povorka kroz grad Sinj i slavlje. (Pravila o Alki, 1992)

Vojvoda

Prema Statutu Viteškog alkarskog društva Sinj, vojvoda je na čelu alkarske čete, momaka i pratnje, ali ne sudjeluje u natjecanju. Odgovoran je za organizaciju i pripreme Alke, izbor sudionika te određivanje početka utrka i vremena priprema. Nadzire rad i ponašanje alkara i momaka te može izreći mjere poput ukora ili isključenja iz prova i Alke. Prije natjecanja održava svečani govor, a nakon njega proglašava slavodobitnika te pobjednike Bare i Čoje. Za svoj rad odgovara Upravnom odboru, skupštini VAD-a i narodu Cetinske krajine (Pravila o Alki, 1992; Statut Viteškog alkarskog društva Sinj, 2018).

Oprema vojvode

Prema Statutu VAD-a Sinj i Pravilima o Alki, vojvodina odora razlikuje se od ostalih jer je izrađena od smeđe čoje te ukrašena crvenim plišanom krožetom i pasom u zlatno-žutim i crvenim tonovima. Odora je bogato ukrašena zlatnim vezom i zlatnim ukrasima, zbog čega je u narodu poznata izreka: „Vojvoda je sav u zlatu“ (Pravila o Alki, 1992).

Vjvodina odora ističe se tamnosmeđom bojom i bogatim zlatnim vezom na dolami, krožetu i gaćama, kao i filigranski izrađenim zlatnim dugmadima. Kalpak je izrađen od tamnosmeđe kunovine s čapljinim perjem, a sablja je bogato ukrašena i okovana zlatom (Pravila o Alki, 1992).

Alajčauš

Kako je navedeno u Statutu VAD-a Sinj, Pravilima o Alki i na Službenoj web stranici Alke, alajčauš je vođa alkara kopljanika te pomaže i zamjenjuje vojvodu u svim

zadacima oko pripreme Alke i također pomaže u odabiru alkara. Alajčauš osobno organizira prove te osobno upravlja trkama, kako za vrijeme prova, tako i za vrijeme same alke.

Prema Pravilima o Alki alajčauš, između ostalog, ima sljedeća prava i obaveze:

- prati i nadzire ponašanje alkara tijekom prova te bilježi neprimjereno ponašanje
- rukovodi probama alkara i odgovoran je za njihovu organizaciju i provedbu
- određuje opremu, oružje i raspored konja te po potrebi vrši izmjene
- predlaže vojvodi popis sudionika Alke
- raspoređuje opremu, odoru i oružje momaka prema njihovoj ulozi u Alki
- (Pravila o Alki, 1992: 11)

Oprema alajčauša

Kako govore Pravila o Alki, nosi odoru crne boje. Nosi dolamu s crnim krznom kao ukrasom. Dolama, koja je priljubljena uz tijelo, ima srebrne vezove od srme i s prednje i sa zadnje strane, tj. leđa. Njegov prsluk je izrađen od bijele čoje, s prednje strane bogato ukrašen srebrnim vezom i dugmadima. Gaće su bogato ukrašene vezom na prednjoj strani, dok se rubovi sa strane i otraga također ističu detaljnim izvezenim dekoracijama. (Pravila o Alki, 1992)

Alkar

Pravila o Alki govore da alkari nose starinsku vitešku odoru koja mora biti u „najljepšem sjaju“. Oprema alkara sastoji se od više dijelova odjeće i oružja: kalpaka, bijele košulje, jahaćih hlača, prsluka (krožeta), čizama, dolame, rukavica te koplja i srebrnih sablji. Kalpak je izrađen od kunovine s crvenom svilenom podstavom i bijelom perjanicom od čapljinog perja. Bijela košulja ima jednostavan ovratnik i srebrnu filigransku kopču, dok su tamnomodre jahaće hlače ukrašene vezom s narodnim motivima i srebrnom trakom duž vanjskog šava (Pravila o Alki, 1992). Prsluk (krožet) izrađen je od svile, damasta, veluda ili brokata te je sprijeda ukrašen galunom, vezom od srme i srebrnim pucama. Oko struka alkar nosi svileni pas živih boja, dug oko četiri metra, koji prekriva spoj prsluka i gaća. Čizme su crne, visoke do ispod koljena, ukrašene srebrnim galunom i kitama od srme, a na njihovim petama nalaze se mamuze (ostruge) (Pravila o Alki, 1992).

Dolama je izrađena od tamnomodre čoje, duljine do listova, ukrašena galunom, vezom od srme i nizom srebrnih dugmadi, dok su rukavi ukrašeni preklopima od ukrasnih tkanina. Alkar nosi bijele končane rukavice, osim tijekom natjecanja. Njegovo osnovno oružje je koplje dugo oko tri metra s željeznim šiljkom, zaštitnim drvenim obručem („jabukom“) za zaštitu ruke te batom na dnu radi ravnoteže pri gađanju. (Pravila o Alki, 1992).

Međupredmetna tema održivi razvoj

Međupredmetna tema održivi razvoj u hrvatskom nacionalnom kurikulumu predstavlja integrirani pristup trodimenzionalnoj održivosti (okolišnoj, društvenoj i ekonomskoj), s naglaskom na razvoj kritičkog mišljenja i osobne odgovornosti kod učenika osnovne škole. U razrednoj nastavi (1.–4. razred), ostvaruje se kroz domene Povezanost, Djelovanje i Dobrobit, koristeći projektne aktivnosti i rad u skupinama za postizanje odgojno-obrazovnih očekivanja. Takav pristup potiče aktivno učenje i suradnju, što je ključno za primarnu razinu gdje se gradi identitet i svijest o baštini (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih - MZOM, 2019). Prema kurikularnim dokumentima, održivi razvoj priprema učenike za globalne i lokalne izazove, naglašavajući međuovisnost prirode, društva i ekonomije. Nužnost održivog upravljanja resursima obuhvaća stjecanje znanja o raznolikosti prirode, uzrocima ljudskog utjecaja i razvoj kreativnog rješavanja problema, što je integrirano u razrednoj nastavi kroz praktične zadatke. Društvena dimenzija, uključujući očuvanje kulturne baštine, podržava ravnopravnost i solidarnost (Anđić i Radošević, 2016). Očuvanje kulturne baštine predstavlja bitnu sastavnicu održivoga razvoja jer doprinosi očuvanju identiteta naroda unutar određenoga prostora. Koncept održivoga razvoja u kontekstu kulturne baštine temelji se na sustavnoj i kvalitetnoj podršci odgojno-obrazovnih institucija, kao i na djelovanju različitih društvenih politika te vrijednosnih sustava zajednice. Razina odgojno-obrazovne potpore usko je povezana sa stavovima i uvjerenjima koje djeca i mladi oblikuju tijekom predškolskog i školskog odgojno-obrazovnog procesa. Stoga se naglašava potreba za planskim osmišljavanjem, razradom, implementacijom i evaluacijom učinkovitih strategija usmjerenih na promicanje održivoga razvoja kulturne baštine, osobito u području odgoja i obrazovanja djece i mladih (Brajčić i Kušćević, 2023). Predmetni kurikuli predstavljaju temelj za izradu godišnjih izvedbenih kurikula, pri čemu omogućuju određivanje optimalnoga opterećenja učenika te oblikovanje školskih kurikula utemeljenih na jasno definiranim odgojno-obrazovnim postignućima pojedinih područja učenja. Ključni preduvjet njihove kvalitetne provedbe jest visoka razina profesionalnih kompetencija nositelja odgojno-obrazovnoga procesa. Uz to,

predmetni kurikuli i kurikuli međupredmetnih tema služe kao polazište za razvoj udžbenika te drugih nastavnih i odgojno-obrazovnih materijala. U nastavnom procesu učitelji primjenom različitih nastavnih sredstava, strategija poučavanja i metodičkih pristupa potiču razvoj učenikovih kompetencija (Kovačić i sur., 2020). Rezultati dosadašnjih istraživanja provedenih u Hrvatskoj ukazuju na to da, unatoč pretežito pozitivnim stavovima nastavnika prema važnosti uključivanja sadržaja održivoga razvoja u obrazovni proces, velik broj nastavnika procjenjuje vlastitu osposobljenost za poučavanje tih tema nedostatnom ili tek djelomičnom. Kako bi nastavnici mogli učinkovito i kvalitetno poučavati učenike o održivome razvoju, nužno je osigurati sustavnu edukaciju već tijekom visokoga obrazovanja. Komparativna analiza studijskih programa učiteljskih studija na svim učiteljskim fakultetima u Republici Hrvatskoj pokazala je nedovoljnu zastupljenost nastavnih sadržaja koji bi omogućili razvoj potrebnih znanja i ključnih kompetencija za obrazovanje za održivi razvoj. Također, rezultati upućuju na izostanak jedinstveno definiranoga kurikuluma za obrazovanje nastavnika u ovom području (Marin, 2021).

Rasprava

Održivost Sinjske alke može se promatrati kroz koncept očuvanja nematerijalne kulturne baštine u okviru održivoga razvoja pri čemu je ključan odnos između zaštite autentičnosti i prilagodbe suvremenim društvenim okolnostima. Istraživanja ističu da kulturna baština ima važnu ulogu u oblikovanju identiteta zajednice te doprinosi društvenoj koheziji i kontinuitetu kulturnih vrijednosti (UNESCO, 2012). Sinjska alka održivost ostvaruje ponajprije kroz strogo definirana pravila, hijerarhijsku organizaciju i očuvanje tradicionalnih elemenata poput odora, ceremonijala i simbolike. Uloga lokalne zajednice pritom je presudna jer upravo zajednica djeluje kao nositelj i prenositelj tradicije. Prema hrvatskim autorima očuvanje baštine moguće je jedino ako postoji aktivno sudjelovanje zajednice i kontinuirani međugeneracijski prijenos znanja i vrijednosti (Obad Šćitaroci i Bojanić Obad Šćitaroci, 2019). Sinjska alka predstavlja primjer takve prakse jer uključuje različite generacije sudionika čime se osigurava dugoročna društvena održivost manifestacije. S druge strane, suvremeni procesi turističke valorizacije donose i određene izazove. Iako kulturne manifestacije mogu pridonijeti lokalnom gospodarskom razvoju i prepoznatljivosti prostora, pretjerana komercijalizacija može dovesti do narušavanja autentičnosti i simboličke vrijednosti tradicije (UNESCO, 2012; Jelinčić, 2010). Stoga je za održivost Sinjske alke nužno uspostaviti ravnotežu između turističke promocije i očuvanja izvornih pravila i značenja manifestacije.

Zaključno, dugoročna održivost Sinjske alke temelji se na očuvanju autentičnih tradicionalnih pravila, snažnoj institucionalnoj zaštiti i aktivnoj ulozi lokalne zajednice. Upravo usklađivanje kulturnih, društvenih i ekonomskih aspekata potvrđuje njezinu vrijednost kao primjera održivoga upravljanja nematerijalnom kulturnom baštinom.

Zaključak

Nematerijalna kulturna baština predstavlja dinamičan aspekt kulturnog naslijeđa koji uključuje običaje, izvedbene umjetnosti, društvene prakse, rituale, festivale, znanja i vještine koje zajednice, grupe i pojedinci prepoznaju kao dio svog kulturnog naslijeđa. Njena zaštita i očuvanje su od ključne važnosti za održavanje kulturne raznolikosti i identiteta, posebice u kontekstu globalizacije. Prepoznavanje i revitalizacija nematerijalne kulturne baštine doprinosi međukulturnom dijalogu i jača osjećaj pripadnosti i zajedništva. Sinjska alka, kao specifičan primjer nematerijalne kulturne baštine Hrvatske, predstavlja vitešku igru koja se održava u Sinju od 1715. godine. Ova tradicija ima duboke korijene u povijesnom događaju obrane Sinja od Osmanlijskog Carstva, a kroz stoljeća je izrasla u simbol identiteta i ponosa Cetinske krajine. Alka uključuje niz običaja, pravila i ceremonija koje su pažljivo očuvane i prenesene s generacije na generaciju. Upisana je na UNESCO-ov popis nematerijalne kulturne baštine čovječanstva čime je priznata njezina jedinstvena vrijednost i važnost za kulturnu baštinu svijeta. Njeno očuvanje zahtijeva sustavnu brigu i angažman lokalne zajednice, ali i podršku šire društvene zajednice i institucija. Kroz alku se osnažuje kulturni identitet i povijesna svijest, a njeno održavanje pridonosi kulturnoj privlačnosti i razvoju regije. Sinjska alka stoga predstavlja svojevrsan primjer kako nematerijalna kulturna baština može biti poveznica između prošlosti i sadašnjosti, obogaćujući kulturni pejzaž i jačajući društvenu povezanost.

Literatura

1. Anđić, D., Radošević, M. (2016). Školski okoliš u funkciji odgojno-obrazovne prakse rada učitelja u odgoju i obrazovanju za održivi razvoj. *Školski vjesnik: časopis za pedagojsku teoriju i praksu*, 65(2), 287-299. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/262310>
2. Bekavac, S. (2015). *Sinjska alka 1715.-2015.* Zagreb: Despot Infinitus.
3. Blažeković, I. (2023). Hrvatska kulturna baština na UNESCO-ovu Popisu svjetske baštine. *Bjelovarski učitelj: časopis za odgoj i obrazovanje*, 28(1-3), 114-120. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/453315>

4. Brajčić, M., Kušević, D. (2023). Hrvatska kulturna baština u interakciji i kontekstu održivog razvoja: Implementacija u odgoj i obrazovanje. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 30(1), 199-221. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/442539>
5. Carek, R. (2004). Nematerijalna kulturna baština: UNESCO i njegova uloga. *Informatica museologica*, 35(3-4), 69-71. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/140322>
6. Dalbello, I. (2021). U B. Filipović Grgić, B, Župić, *Sinjska alka, kronika od 1715. do 2000.* Sinj: Viteško alkarsko društvo Sinj.
7. Garašić, D., Sertić Perić, M., Smojver, B. (2023). *Obrazovanje za održivi razvoj, priručnik za učitelje i nastavnike*. Zagreb: Školska knjiga.
8. Gredičak, T. (2009). Kulturna baština i gospodarski razvitak Republike Hrvatske. *Ekonomski pregled*, 60(3-4), 196-218. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/36851>
9. Gredičak, T. (2014). Uloga marketinga u razvoju kulturnog turizma u Hrvatskoj. *Podravina : časopis za geografska i povijesna multidisciplinarna istraživanja*, 13(15), 112-128. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/186691>
10. Hrovatin, M. (2012). Procesi očuvanja i popisivanje nematerijalnih kulturnih dobara u Hrvatskoj. *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 36, 125-136. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/191437>
11. Kovačić, I., Mišković, E., Diković, M. (2020). Zastupljenost međupredmetnih tema u udžbenicima iz Prirode i društva. *Napredak: Časopis za interdisciplinarna istraživanja u odgoju i obrazovanju*, 161(3-4), 369-389. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/363282>
12. Marin, G., (2021). Didaktičke smjernice za implementaciju kurikuluma međupredmetne teme »Održivi razvoj« u predmetne kurikulume. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 28(1), 271-292. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/file/378689>
13. Nikičić, I., Berbić Kolar, E. (2021). Sinjska alka-primjer dobre prakse održivosti nematerijalne kulturne baštine Republike Hrvatske. U J. Ivanović, *Održivo nasljeđe*, zbornik radova znanstvenih konferencija učiteljskog fakulteta na mađarskom nastavnom jeziku (str. 177-199). Subotica: Učiteljski fakultet na mađarskom nastavnom jeziku, Sveučilište u Novom Sadu.
14. Jelinčić, D. A. (2010). *Kultura u izlogu: kratki vodič za upravljanje kulturnim dobrima*. Zagreb: Meandar Media.
15. Obad Šćitaroci, M., i Bojanić Obad Šćitaroci, B. (2019). *Kultura i održivi razvoj*. Zagreb: Arhitektonski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
16. Vučić, P. (1998). *Hrvatski duh alke- simbolika i filozofija hrvatske povijesti*, Consilium, Zagreb
17. Vukušić, A. M. (2007). Zapisi o sinjskoj alki i njihova primjenjivost u etnološkome istraživanju. *Studia ethnologica Croatica*, 19, 223-243. dostupno na <https://hrcak.srce.hr/clanak/34788>
18. Vukušić, A. M. (2013). *U sridu: sjećanje pamćenje i život Alke*, Nova etnografija, Zagreb
19. Internet izvori
20. Pravila o Alki - dostupno na <https://www.alka.hr/storage/userfiles/files/pravilnici-2019/PRAVILA%20O%20ALKI.pdf>
21. Statut Viteškog alkarskog društva Sinj – dostupno na <https://www.alka.hr/storage/upload/userfiles/files/statut-vad/statut-2018.pdf>

22. Službena stranica Sinjske Alke – dostupno na <https://www.alka.hr/>
23. Ministarstvo kulture i medija, Kulturna baština – dostupno na <https://min-kulture.gov.hr/eu-kultura/kulturna-bastina/349>
24. Ministarstvo kulture i medija, Hrvatska nematerijalna kulturna baština na UNESCO-ovim listama – dostupno na <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Bastina/Nematerijalna/Hrvatska%20nematerijalna%20kulturna%20ba%20c5%a1tina%20na%20UNESCO-ovim%20listama.pdf>
25. Službena stranica grada Sinja, Povijest grada Sinja dostupno na <https://www.sinj.hr/povijest-grada/>
26. UNESCO (2012). *Operational directives for the implementation of the Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage*. Paris: UNESCO.- dostupno na https://ich.unesco.org/doc/src/ICH-Operational_Directives-10.GA_EN.pdf#p7
27. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih, 2019. Kurikulum međupredmetne teme Održivi razvoj, dostupno na <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Publikacije/Medupredmetne/Kurikulum%20medupredmetne%20teme%20Odrzivi%20razvoj%20za%20osnovne%20i%20srednje%20skole.pdf>

SUSTAINABILITY OF THE SINJ ALKA – PRESERVING AUTHENTICITY AND TRADITIONAL RULES

Abstract

The Sinjska Alka is a knightly tournament held in the town of Sinj in Croatia in commemoration of the victory over the Ottomans in 1715. It takes place every year in August, with competitors – alkars (riders) – attempting to spear the centre of an iron ring called the Alka while riding at full gallop. The tournament represents a symbol of bravery, tradition, and cultural identity of the local community. The Sinjska Alka has been inscribed on the UNESCO Representative List of the Intangible Cultural Heritage of Humanity, thereby confirming its universal value and the importance of its preservation through the transmission of knowledge and skills between generations. The sustainability of this tradition is achieved by preserving the authentic rules and through the active involvement of the local community, especially young people. Through cooperation between the Knightly Alka Society of Sinj and cultural and educational institutions, awareness of the protection of intangible cultural heritage is fostered, and the event also contributes to the development of the local community and tourism. Content related to the Sinjska Alka can be linked to the cross-curricular theme of Sustainable Development in the lower grades of primary school. Through learning about cultural heritage, students develop a sense of belonging, responsibility towards the community, and an understanding of the importance of preserving tradition as part of sustainable development. Teaching activities are focused on exploring customs, intergenerational knowledge transfer, and the role of the community in preserving

cultural identity. The aim of this paper is to present the Sinjska Alka and its value as intangible cultural heritage through an analysis of available scientific and professional literature.

Keywords: *Sinjska Alka, Sinj, intangible cultural heritage, cross-curricular theme of sustainable development, children of early school age*